

วิวัฒนาการของชนชั้นพ่อค้า และ แนวคิดเกี่ยวกับการค้าและพ่อค้า ในสมัย Tokugawa

ชูศรี มณีพฤษ*

การเจริญเติบโตของการค้าและเมือง

ประมาณ ปี 1700 เป็นต้นมา เมืองและการค้าเริ่มขยายตัว มีการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนกันอย่างกว้างขวาง ระบบเศรษฐกิจเริ่มเปลี่ยนจากระบบพอยังชีพมาเป็นระบบแลกเปลี่ยน การเจริญเติบโตของการค้าและเมืองเกิดจากปัจจัยหลายประการ เช่น เสถียรภาพทางการเมือง และความเป็นเอกภาพของประเทศ ทำให้ประชากรเพิ่มขึ้น ประสิทธิภาพการผลิตในด้านเกษตรเพิ่มขึ้น โดยมีการใช้ปุ๋ยเคมีดีพันธุใหม่ ๆ การขยายการชลประทาน การใช้ระหัดสูบน้ำเข้านา ตลอดจนการใช้เครื่องมือทุ่นแรง เช่น เครื่องนวดข้าว เป็นต้น ประชากรเพิ่มขึ้นพร้อม ๆ กับความสามารถในการผลิต ทำให้มีการอพยพเข้าเมือง และเกิดอาชีพการค้า ระบบการสลับเข้าเฝ้าโชกุน (Sankin Kotai) และเทคนิคการปรับเปลี่ยนไป เป็นปัจจัยสำคัญอีกอันหนึ่งที่กระตุ้นให้การค้าขยายตัว ระบบ Sankin Kotai ทำให้ เอโดะ (Edo) ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ประชากรส่วนใหญ่ของเอโดะเป็นนักรบ และข้าทาสบริวารของนักรบ บุคคลเหล่านี้

เกือบทั้งสิ้นเป็นผู้บริโภคความต้องการเงินที่จะใช้จ่ายในระหว่างการเดินทางมาเข้าเฝ้า และระหว่างที่อยู่เอโดะ ทำให้นักรบเหล่านี้ต้องขายข้าวซึ่งเป็นภาษีที่เก็บจากชาวนาตลอดจนผลผลิตจากแคว้นของตน เทคนิคการรบที่เปลี่ยนจากการต่อสู้ตัวต่อตัวโดยการใช้ดาบ ธนู มาเป็นการรบโดยทหารราบซึ่งใช้หอกและปืนแทน ทำให้ชนชั้นชาмуไร ซึ่งเดิมเคยมีฐานะเป็นชาวนาด้วยต้องเข้ามารับการอบรมฝึกอาวุธในเมืองของ daimyo และได้รับเงินเดือนเป็นข้าว ดังนั้นในเมืองต่าง ๆ จึงเป็นแหล่งดึงดูดชาวนา พ่อค้า เข้ามาทำการค้าเพื่อให้บริการแก่นักรบเหล่านี้ ในขณะที่เดียวกันระบบการปกครองของ Bakufu ยังทำให้การคมนาคมภายในประเทศเกิดขึ้นเนื่องจากรัฐบาลจำเป็นต้องสร้างถนนและท่าเรือต่าง ๆ เพื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลจะได้เดินทางไปเก็บภาษี ขนส่งอาหาร โดยเฉพาะภาษีที่เป็นข้าวไปเอโดะได้สะดวกขึ้น เท่ากับเป็นการลดต้นทุนการขนส่ง และทำให้ตลาดขยายตัวมากยิ่งขึ้น

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สถานที่ทำการค้าก็คือเมือง เมืองอาจจะวิวัฒนาการมาได้หลายทาง บางครั้งเมืองเกิดจากการรวมตัวของหมู่บ้านหลาย ๆ หมู่บ้านที่อยู่ใกล้ ๆ กันเข้าด้วยกัน หรือเมืองอาจเกิดจากสถานที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของอุตสาหกรรมหรือหัตถกรรมบางอย่าง ซึ่งมีคนงานและพ่อค้าตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณนั้น แต่อย่างไรก็ตามส่วนใหญ่เมืองจะค่อย ๆ วิวัฒนาการมาจากปราสาทของ daimyo ซึ่งเรียกกันว่า castle town การเติบโตของการค้าและเมืองปราสาท นอกจากจะเกิดจากปัจจัยหลายประการที่กล่าวมาแล้ว ยังเกิดจากการสนับสนุนของโชกุนในระยะแรก ๆ ของสมัย Tokugawa เช่นในสมัย Ieyasu ได้พยายามชักชวนให้พ่อค้าเข้ามาค้าขายในเมืองโดยการจัดสถานที่ให้ทำการค้า การยกเว้นการเก็บภาษีโรงเรือน ในบางครั้งมีการให้ของขวัญแก่ประชาชนในเมืองในเทศกาลสำคัญ ๆ เป็นต้น แต่ในบรรดาเมืองทั้งหมดในสมัยนั้น เมืองที่สำคัญ ๆ ได้แก่ เกียวโต ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางของวัฒนธรรมและเป็นที่ประทับของจักรพรรดิ เอโดะเป็นศูนย์กลางของการปกครองและแหล่งชุมนุมของชนชั้นนักรบ พ่อค้า ในช่วงศตวรรษที่ 17 และ 18 เอโดะเป็นเมืองที่ดึงดูดผู้คนได้มากเป็นอันดับแรก เนื่องจากเป็นเมืองที่มีชื่อเสียงในด้านความบันเทิง มีสินค้า อาหาร โรงละคร และแหล่งหย่อนใจต่าง ๆ มากมาย ศิลปวัฒนธรรมสำหรับชนชั้นพ่อค้าเกิดขึ้นในช่วงนั้นมากมาย อาทิเช่น ละครคาบูกิ เป็นต้น โอซากาเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ เนื่องจากทำเลเหมาะสมสะดวกแก่การติดต่อคมนาคม เป็นตลาดกลางของข้าวและสินค้าหลายประเภทจากส่วนต่าง ๆ ของประเทศ จนได้ชื่อว่าเป็น “ครัวของประเทศ” (Kitchen of the Country) และกล่าวกันว่าแม้ว่าคนโอซากาแต่ละคนจะเป็นคนรักสนุก มีรสนิยมในการกิน และมีอารมณ์ละเอียดอ่อนแต่โดยทั่วไปแล้ว คนโอซากาเป็นคนที่ทำงานหนักและมุ่งมั่นแสวงหากำไร นางาซากิยังคงเป็นเมืองที่มีความสำคัญอยู่ในฐานะที่เป็นเมืองท่าติดต่อกับต่างประเทศ ชาวฮอลันดา

อาศัยอยู่ในเมืองนี้และเป็นแหล่งที่ญี่ปุ่นได้เรียนรู้เกี่ยวกับโลกภายนอก

ในขณะที่การผลิตด้านเกษตรได้เพิ่มขึ้นทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ เพื่อสนองตอบความต้องการของคนในเมือง การผลิตด้านการเกษตรได้กลายเป็นการผลิตเพื่อการค้า สินค้าที่ผลิตในขณะนั้นมีไข่มิแต่ข้าวอย่างเดียว ชา ยาสูบ ใบหม่อน และผ้า เป็นพืชที่ทำรายได้ให้แก่ชาวนาในสมัยนั้นโดยเฉพาะผ้า เริ่มมีการจ้างงานในภาคการเกษตร และแรงงานเหล่านี้ เมื่อมีรายได้พอสมควรจะเข้าไปแสวงโชคในเมือง การขยายตัวของการค้าเริ่มต้นจากระดับหมู่บ้าน พ่อค้าในเมือง วัด และชนชั้นนักรบ มีส่วนส่งเสริมให้การค้าขยายตัวออกไปจนถึงระดับประเทศ เช่นพ่อค้าในเมืองพยายามส่งเสริมการผลิตสินค้าประเภทฝีมือ เช่น การทอผ้า เครื่องปั้นดินเผา และการทำกระดาษ จัดให้มีงานแสดงสินค้าที่หน้าวัด และในขณะเดียวกันวัดก็เป็นแหล่งเงินกู้ที่สำคัญอันหนึ่ง แต่ละแคว้นซึ่งแต่เดิมพยายามพึ่งตนเอง แต่เมื่อผลผลิตของแคว้นมากขึ้นได้พยายามขยายตลาด โดยการลดการควบคุม เช่น ยกเลิกการตั้งด่านสำหรับตรวจคนผ่าน และเก็บภาษีจากสินค้าที่ผ่านด่าน (Sekisho) โอซากาซึ่งเริ่มต้นโดยการเป็นศูนย์กลางของการค้าข้าว ได้ขยายตัวกลายเป็นศูนย์รวมของสินค้าประเภทต่าง ๆ เช่น ผ้า ชา น้ำมันพืชชนิดต่าง ๆ สิ่งทอ แม้กระทั่งสินค้าประเภทหนัก เช่น ไม้ และแร่ธาตุ ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีข้อสงสัย



แต่ประการใดที่พ่อค้าในโอซากาจะมีการสะสมทุนจำนวนมากจากกำไรที่ได้จากการค้า และจากทุนที่สะสมไว้นี้ พ่อค้าสามารถนำไปลงทุนไม่เฉพาะแต่ในการค้าเท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปลงทุนในภาคเกษตร เช่น การซื้อที่ดิน หรือการจับจองที่ดินที่เปิดใหม่ รวมการส่งเสริมการผลิตสินค้าประเภทหัตถกรรมในชนบทด้วย

การที่ระบบเศรษฐกิจได้ขยายตัวออกไปกว้างขวางเช่นนี้ทำให้อาชีพการค้าเป็นอาชีพที่ต้องอาศัยความชำนาญพิเศษ (specialization) ดังนั้นในธุรกิจการค้าจะต้องมีบุคคลและสถาบันหลายฝ่ายซึ่งมีความชำนาญและทำหน้าที่เฉพาะอย่าง อาทิเช่น พ่อค้า นายทุน นายหน้า ระบบการเงิน ธนาคาร เป็นต้น ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

พ่อค้า

ตามการจัดระเบียบของสังคมในสมัย Tokugawa นั้น พ่อค้าเป็นบุคคลชั้นต่ำสุดของสังคม ชั้นชั้นสูงสุดคือชนชั้นนักรบ ขาวนา ช่างฝีมือ และพ่อค้า มีเอกสารในด้านประวัติศาสตร์เศรษฐกิจค่อนข้างน้อยที่ให้อธิบายว่าเหตุใดจึงมีการจัดระเบียบสังคมในลักษณะดังกล่าว แต่คำอธิบายที่สามารถใช้ได้โดยทั่วไปก็คือลัทธิชินโตที่มีความเชื่อว่า จักรพรรดิเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากพระเจ้า และพระองค์มีหน้าที่ปกครองประเทศ และดูแลประชาชน ทั้งนี้โดยมีผู้ช่วยซึ่งจะทำหน้าที่เป็นคนกลางระหว่างพระองค์กับประชาชน ซึ่งก็คือชนชั้นขุนนางหรือพวกนักรบ ขาวนาได้รับการยกย่องจากชนชั้นปกครองก็เพราะเป็นแหล่งที่มาสำคัญของแรงงานและรายได้ของชนชั้นปกครอง ในขณะที่พ่อค้ามีฐานะความเป็นอยู่ในระดับพอยังชีพ และไม่สามารถช่วยเหลือชนชั้นปกครองได้

Hirschmeir ได้จัดแบ่งประเภทของพ่อค้าตามลักษณะของกิจกรรมหรือธุรกิจดังนี้คือ

พ่อค้าตามท้องถิ่น (Rural Trader) พ่อค้าเหล่านี้จะเป็นพ่อค้าเร่เดินทางรับซื้อและขายสินค้า

ไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ สินค้าที่ขายได้แก่สิ่งของซึ่งจำเป็นต่อการครองชีพ เช่น ยา สึ เกลือ เสื่อ (Tatami) และผ้า พ่อค้าเหล่านี้ส่วนใหญ่จะมาจาก Omi และ Ise พ่อค้าประเภทนี้เกิดขึ้นเนื่องจากในระยะต้นของ Tokugawa นั้นรัฐบาลมีข้อผูกมัดให้ชาวนาอยู่ติดกับที่ดิน และห้ามมิให้ค้าขายเพื่อจะได้ทำประโยชน์บนที่ดินอย่างเต็มที่ พ่อค้าเหล่านี้ เมื่อสะสมทุนได้มากขึ้นก็ตั้งร้านค้าและประกอบอาชีพอื่นด้วย เช่น ออกเงินกู้ให้แก่ชาวนา และลงทุนในที่ดิน หรือในบางแห่งก็ไปเริ่มกิจการด้านอุตสาหกรรม ในบางท้องถิ่น เช่น พ่อค้า Omi ได้เริ่มการจับปลาเฮริงในฮอคไกโด เป็นต้น.

พ่อค้าขายส่ง (The Wholesalers) พ่อค้าเหล่านี้มีกิจการอยู่ในเมืองท่าใหญ่ เช่น โอซากาซึ่งเป็นเมืองที่พวกชนชั้นปกครองส่งข้าวและผลิตภัณฑ์ของแคว้นมาขาย พ่อค้าเหล่านี้จะมีโกดังเก็บของและเรือบรรทุกสินค้ารับซื้อลด ตัวสัญญาใช้เงิน รับจำนำและบางครั้งก็มีกิจการโรงแรมด้วย แต่ในขณะที่การค้าขยายตัวออกไปทั้งในด้านปริมาณและพื้นที่ก็เริ่มมีการแบ่งธุรกิจการค้าตามประเภทของสินค้าหรือพื้นที่ เช่นการเป็นพ่อค้าขายส่งข้าว เกลือ ผ้าย ในเมืองโอซากา เอโด หรือ เกียวโต ลักษณะการค้าดังกล่าวทำให้เกิดพ่อค้าคนกลาง (nakagai) ในท้องถิ่นต่าง ๆ ด้วย พ่อค้าคนกลางเหล่านี้จะรับซื้อสินค้าจากผู้ผลิตในท้องถิ่น และขายให้แก่พ่อค้าขายส่งในเมือง ซึ่งพ่อค้าขายส่งในโอซากาจะส่งไปขายอีกต่อหนึ่ง พ่อค้าขายส่งสินค้าประเภทเดียวกัน ในเมืองเดียวกันจะรวมตัวกันเป็นสมาคมการค้า (kabu nakama) เพื่อร่วมมือกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

พ่อค่านายธนาคาร (Merchant Banber)

ในสมัย Tokugawa เงินที่ใช้หมุนเวียนในประเทศมี 3 ชนิดคือ เหรียญทอง เงิน และทองแดง ของรัฐบาล

ธนบัตรของแคว้นต่าง ๆ ซึ่งได้รับอนุญาตให้พิมพ์ขึ้นมาใช้เองได้ภายในแคว้นของตน และหนังสือสำคัญของพ่อค้า และในแต่ละเมืองจะใช้เงินต่างกัน เช่น โอซากา การค้าส่วนใหญ่ใช้เหรียญเงิน และ คอโตะส่วนใหญ่จะใช้เหรียญทอง นอกจากนั้นรัฐบาลมักจะลดค่าของเงิน โดยเฉพาะในช่วงหลังของสมัย Tokugawa ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลมีปัญหาในด้านการคลัง ไม่สามารถหารายได้ให้เพียงพอ กับรายจ่าย การที่มีเงินหลายประเภทหมุนเวียนอยู่และในขณะเดียวกันค่าของเงินเหล่านี้เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้นจึงทำให้เกิดพ่อค้าเงิน (ryogaeya) ขึ้นมา ในระยะแรกพ่อค้าเหล่านี้ได้รับแต่งตั้งจากรัฐบาลให้ดูแลการเงินให้อยู่ในระเบียบเพื่อประโยชน์ของการค้า หน้าที่ของพ่อค้าเงินเหล่านี้คือกำหนดอัตราการแลกเปลี่ยนของเงินที่โอซากาซึ่งจะเป็นมาตรฐานสำหรับค่าของเงินทั่วประเทศ ต่อมารับฝากเงิน และไปฝากเงินใช้หมุนเวียนเป็นเงินได้ และมีการให้กู้เงินโดยได้รับเป็นใบฝากเงินแทนเงิน และคิดดอกเบี้ยจากการให้กู้เงิน ในบางครั้งพ่อค้าเงินเหล่านี้รับฝากเงินของรัฐบาลโดยไม่ต้องจ่ายดอกเบี้ย และนำออกให้กู้ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องจ่ายเงินช่วยเหลือให้กับรัฐบาลเป็นการตอบแทนบ้าง

พ่อค้านายโกดัง (Warehouse Administrator)

พวก daimyo ส่งข้าวและผลผลิตจากแคว้นของตนไปเก็บไว้ตามเมืองท่าต่าง ๆ เพื่อขายหรือเพื่อส่งไปเอโดะอีกต่อหนึ่ง สำหรับบริโกลในระหว่างที่พำนักอยู่ในเอโดะตามระบบ Sakin Kotei เนื่องจากชนชั้นปกครองไม่ได้รับอนุญาตให้ค้าขาย ดังนั้น daimyo จึงต้องเช่าโกดังจากพ่อค้าตามเมืองเหล่านั้น daimyo จะแต่งตั้งพ่อค้าเหล่านี้ให้เป็นคนคอยดูแลเก็บรักษาและขายข้าว+ผลผลิต

ต่าง ๆ รวมทั้งเก็บเงินไว้จนกว่า daimyo จะต้องการโดยได้รับค่าตอบแทน พ่อค้าเหล่านี้มีชื่อเรียกว่า kakeya หรือ kuramoto* พ่อค้าเหล่านี้มีฐานะเป็นกึ่งข้าราชการด้วย

Sansom ได้แสดงองค์ประกอบของพ่อค้าในโอซากาในช่วง 1711-15 ไว้ดังนี้ พ่อค้าขายส่ง 5,655 พ่อค้าคนกลาง 8,765 พ่อค้าอิสระ 2,343 พ่อค้าโกดัง 964

ตัวอย่างของพ่อค้าซึ่งประสบความสำเร็จมากในสมัยปลาย Tokugawa และบางกลุ่มก็ยังคงมีอิทธิพลมาถึงปัจจุบันนี้ได้แก่ Mitsu, Sumitomo และที่สำคัญที่สุดในสมัยนั้นคือ Konoike Mitsui Hachirobei เริ่มต้นด้วยการขายเหล้า เปิดโรงรับจำนำ และให้กู้เงินใน Ise หลังจากนั้นได้ประกอบอาชีพรับแลกเงิน และขายส่งผ้าไหม ในระยะหลัง Mitsui ได้มีความสัมพันธ์กับรัฐบาลโดยเป็นผู้จัดการโอนเงินราชการโดยการออกตั๋วแลกเงิน (Bills of exchange) ให้ นอกจากนั้นก็ให้เงินกู้แก่ daimyo และหารายได้พิเศษจากการจับจองที่ดินโดยได้รับอนุมัติจากรัฐบาล Sumitomo เป็นกลุ่มพ่อค้าที่ร่ำรวยขึ้นมาจากการทำเหมืองโดยได้รับอนุญาตจากรัฐบาลเช่นกัน Konoibe เป็นตระกูลพ่อค้าที่สำคัญมากของโอซากา เริ่มต้นจากกิจการขนส่งสาเกไปขายที่เอโดะ และหลังจากนั้นได้เริ่มกิจการขนส่งสินค้าให้ daimyo และให้กู้เงินแก่ daimyo ต่อมาได้ตั้งร้านรับแลกเงินและทำหน้าที่เป็นตัวแทนทางด้านการเงินของรัฐบาลในโอซากา และได้รับมอบหมายให้เป็น kuramoto และ kakeya ของ daimyo หลายคน และในที่สุดก็ได้ลงทุนในที่ดินด้วย ตัวอย่างของพ่อค้า 3 กลุ่ม ที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าพัฒนาการของพ่อค้าในสมัย Tokugawa นั้นเป็นไปได้อย่างไรทางอาชีพ เริ่มแรกของพ่อค้าแต่ละคนจะต่างกัน แต่ในบั้นปลายกิจการ

*ตามปกติ Kuramoto จะทำหน้าที่ดูแลและเก็บรักษาและขายข้าว+ผลผลิต และ kakeya จะเป็นผู้นำเงินในโรงเงิน แต่บางครั้งคนคนเดียวกันอาจได้รับแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ทั้ง 2 อย่าง

ที่ทำรายได้หลักให้กับพ่อค้าเหล่านี้คือ 1. การรับเป็นผู้จัดการ และนายหน้าขายข้าวและผลผลิตให้กับ daimyo 2. การรับแลกเงินและปล่อยเงินกู้ และ 3. การขายส่ง แต่กิจการที่ทำเงินและทำให้พ่อค้ามีอิทธิพลมากก็คือการรับและแลกเงิน และปล่อยเงินกู้ และส่วนใหญ่พ่อค้าเหล่านี้จะกระจุกตัวอยู่ในโอซากา กล่าวกันว่าในตอนกลางของสมัย Tokugawa ร้อยละ 70 ของความมั่งคั่งของประเทศอยู่ในมือของพ่อค้าโอซากา มีข้อน่าสังเกตว่าเครื่องมือสำคัญที่ทำให้กลุ่มพ่อค้าเหล่านี้ดำเนินธุรกิจได้กำไรและสามารถทำการสะสมทุนได้อย่างมหาศาลก็คือ 1. การผูกขาด และ 2. การพึ่งพาชนชั้นปกครอง การผูกขาดของพ่อค้าก็คือการตั้งสมาคมการค้าขึ้นมาโดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลในระยะแรก ๆ พวกพ่อค้าจะแสวงหากำไรโดยการตั้งราคาและควบคุมในด้านปริมาณ ส่วนการพึ่งพาชนชั้นปกครองนั้นสามารถมองได้หลายลักษณะ ในลักษณะแรกก็คือชนชั้นปกครองเป็นลูกค้าสำคัญของพ่อค้า ทั้งในแง่ของการเป็นผู้บริโภคและลูกหนี้ โดยเฉพาะ daimyo และซามูไรในเอโดะ นอกจากนั้นรายได้ส่วนหนึ่งก็ได้มาจากการเป็นผู้จัดการหรือนายหน้าขายข้าวและผลผลิตให้แก่ชนชั้นปกครอง ตัวอย่างของพ่อค้า 3 กลุ่มข้างต้น แสดงให้เห็นว่าความร่ำรวยส่วนหนึ่งเกิดจากอภิสิทธิ์ต่าง ๆ ที่ได้รับจากชนชั้นปกครอง เช่น การได้รับอนุญาตให้เป็นผู้ดูแลกิจการด้านการเงินของรัฐบาล การจับจองที่ดินเปิดใหม่หรือแม้กระทั่งการจัดตั้งสมาคมพ่อค้าก็ตาม ในขณะที่เดียวกันชนชั้นปกครองสามารถบันดาลโซคร้าย



ให้กับพ่อค้าได้ Sansom ได้ยกตัวอย่างของพ่อค้าที่มีชื่อเสียงบางคนที่ถูกลงโทษโดยการถูกเนรเทศ หรือยึดทรัพย์สินเนื่องจากประพฤตินอกกฎนอกทาง เช่น รวมตัวกันโกงราคา (หนังสือของ Sheldon เล่าว่าบางครั้ง Bakufu จะใช้อำนาจจับทรัพย์สินพ่อค้าโดยอ้างว่าพ่อค้าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีต่อชนชั้นซามูไร เป็นต้น)

บทบาทของพ่อค้าต่อพัฒนาการทางเศรษฐกิจ

แม้ว่าพ่อค้าจะไม่มีอำนาจทางการเมืองและมีฐานะต่ำต้อยในทางสังคม แต่นโยบายบางอย่างของรัฐได้ส่งเสริมการเติบโตของชนชั้นพ่อค้า อาทิเช่นรัฐบาลไม่เคยเก็บภาษีจากพ่อค้าเลย ทั้งนี้เพราะถือว่าเป็นชนชั้นค่อนข้างต่ำในสังคมรัฐเพียงแต่ขอร้องให้พ่อค้าบริจาคเงินให้รัฐบาลบ้างเป็นครั้งคราว การอนุญาตให้มีการผูกขาดในหลายรูปแบบเช่น การตั้งสมาคมการค้า หรือการให้สัมปทาน หรือมอบหมายให้ดำเนินกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง รวมทั้งการที่รัฐมีระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของชนชั้นต่าง ๆ เช่น การที่ต้องให้ชาวนาอยู่ติดที่นาจะออกไปนอกบริเวณไม่ได้ เว้นไว้แต่จะได้รับอนุญาตจากหัวหน้าหมู่บ้านก่อน หรือการที่ไม่อนุญาตให้ชาวนาหรือซามูไรค้าขายการแบ่งแยกชนชั้นชัดเจนเช่นนี้ทำให้พ่อค้ามีโอกาสที่จะทำการค้าอย่างเต็มที่โดยปราศจากคู่แข่ง นอกจากนั้นการที่พ่อค้าค่อนข้างจะเป็นอิสระไม่ถูกผูกมัดกับชนชั้นขุนนางหรือที่ดินเหมือนชาวนาและซามูไร ทำให้พ่อค้าไม่จำเป็นต้องอยู่ในกรอบของจารีตประเพณี โดยเฉพาะระบบการรับมรดกหรือการสืบตระกูล พ่อค้าสามารถเลือกคนที่มีความสามารถเข้ามาทำงานให้กับครอบครัวได้โดยไม่ต้องให้ลูกชายเป็นผู้ดำเนินงานต่อ หากเขาเห็นว่าลูกชายมีคุณสมบัติไม่เหมาะสม หรือไม่มีความสามารถ ในแง่ของพ่อค้าแล้วสายเลือดมีความสำคัญน้อยกว่าความสามารถ ด้วยเหตุนี้ธุรกิจของครอบครัว

จึงดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง แต่ถึงกระนั้นค่านิยมในสังคมยังคงทำให้พ่อค้ารู้สึกไม่มีความมั่นคง ดังนั้นการแสวงหาความอุปถัมภ์จากชนชั้นปกครองจึงเป็นสิ่งจำเป็น

แต่อย่างไรก็ตามในความเห็นของนักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจญี่ปุ่นโดยทั่วไป มีความเห็นว่าพ่อค้าในสมัย Tokugawa มีบทบาทไม่มากเท่าที่ควรในการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ และไม่สามารถที่จะขึ้นมาเป็นผู้นำในการพัฒนาเศรษฐกิจได้ ดังจะเห็นได้ว่าในช่วงปฏิรูปเมจิ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านการเมืองและเศรษฐกิจ คือชาวยุโรประดับล่างในขณะนั้น พ่อค้าซึ่งยังมีบทบาทอยู่ เช่น Mitsui หรือ Sumitomo หรือ Konoibe ล้วนแล้วแต่อยู่ภายในความอุปถัมภ์ของรัฐบาลทั้งสิ้น สาเหตุสำคัญอาจสรุปได้ดังนี้คือ

1. ตลาดแคบเกินไป ทั้งนี้ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่นการควบคุมการค้าของแต่ละแคว้นเพื่อความเป็นอิสระ และการพึ่งพาตนเองได้ การเก็บภาษีอย่างหนักจากรัฐบาล ทำให้ชาวนาไม่มีรายได้เพียงพอที่จะซื้อสินค้าและบริการ เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น และการปิดประเทศก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตลาดแคบลง

2. การขาดแคลนความรู้และเครื่องมือในการผลิตด้านอุตสาหกรรม ความล้าหลังในด้านวิชาการนี้เกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่นการที่ตลาดแคบย่อมไม่จูงใจให้มีการนำเครื่องมือทันสมัยมาใช้ การมีระบบสมามการการค้า ระบบการฝึกงานทำให้ไม่มีการแข่งขัน และมิได้ให้ความสำคัญต่อความสามารถของแต่ละบุคคล นอกจากนี้พื้นฐานการศึกษาของญี่ปุ่นเน้นไปทางด้านปรัชญามากกว่าในด้านวิทยาศาสตร์

3. ขาดการลงทุนในด้านอุตสาหกรรม พ่อค้าในสมัย Tokugawa ร่ำรวยจากการค้าและได้สะสมเงินทุนเป็นจำนวนมากมหาศาล ดังนั้นจึงไม่มีปัญหาในด้านการขาดแคลนเงินทุน แต่พ่อค้าเหล่านี้มิได้ใช้เงินทุนไปในด้านอุตสาหกรรม พ่อค้าจะลงทุนในด้านอื่นที่สำคัญก็คือ การให้กู้ยืมเพื่อการบริโภค การลงทุนในการค้าที่เกยทำอยู่และการลงทุนในการซื้อที่ดิน สาเหตุที่พ่อค้าสนใจที่จะลงทุนในด้านการค้าและการกู้ยืมก็เพราะโอกาสที่จะลงทุนด้านอื่นมีน้อย ด้วยเหตุผล 2 ประการที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

4. พ่อค้าในสมัย Tokugawa มีลักษณะค่อนข้างอนุรักษ์นิยม และจะยึดมั่นค่านิยมของชนชั้นปกครองซึ่งเป็นชนชั้นนำในสังคม คือความจงรักภักดี การเชื่อฟังผู้มีฐานะสูงกว่า มีความต้องการที่จะรวมกลุ่มและให้ความสำคัญต่อกลุ่มมากกว่าตนเองและในขณะเดียวกันจะต้องพยายามรักษาความคงอยู่ของกลุ่มให้ยืนยาวต่อไปโดยไม่ขาดสายในลักษณะดังกล่าวนี้ความขัดแย้ง การเปลี่ยนแปลง และการแข่งขันกันมีโอกาสจะเกิดขึ้นได้น้อยมาก แต่สิ่งที่สังคมจะได้ก็คือการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม ในทางปฏิบัติพ่อค้าถูกถือว่าชนชั้นต่ำสุดของสังคม และในการประกอบอาชีพมีความจำเป็นต้องพึ่งพาและอยู่ใต้อำนาจของชนชั้นปกครอง ฉะนั้นพ่อค้าย่อมไม่สามารถจะมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงสังคมได้ อย่างดีที่สุดที่พ่อค้าจะทำได้ในสมัยนั้นก็คือ ทำงานหนัก ประหยัด และคอยระมัดระวัง และพยายามอยู่ในกรอบของจารีตประเพณี

อย่างไรก็ตามมีพ่อค้าบางคนให้กู้เงินไปเพื่อการผลิต เช่น จ่ายเงินล่วงหน้าให้ผู้ผลิตไปก่อนเพื่อซื้อวัตถุดิบและอุปกรณ์การผลิต เมื่อได้ผลผลิตก็ต้องขายให้แก่ผู้จ่ายเงินล่วงหน้าไปก่อน ระบบ putting-out system ก็เกิดขึ้นโดยการสนับสนุนของพวกพ่อค้าเช่นกัน โดยเฉพาะพ่อค้าขายส่งซึ่งมักจะเป็นผู้ออกทุนซื้อเครื่องมือ และวัสดุให้



สำหรับช่างฝีมือในหมู่บ้าน หรือในเมืองทำการผลิตสินค้าให้กับตน และภายใต้ระบบเช่นนี้ พ่อค้าขายส่งจึงสามารถควบคุมปริมาณสินค้าได้

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม

โดยจาริตประเพณีพ่อค้าจัดอยู่ในอันดับที่สุดของสังคม แต่การเจริญเติบโตของการค้าทำให้ชนชั้นพ่อค้ามีอิทธิพลมากขึ้น แม้จะต้องพึ่งพาอาศัยอำนาจทางการเมืองของชนชั้นนักรบ แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าชนชั้นนักรบก็ต้องพึ่งพาพ่อค้าเช่นกัน โดยเฉพาะในช่วงหลังของสมัย Tokugawa ได้มีวิกฤตการณ์หลายอย่างเกิดขึ้นจนทำให้โครงสร้างทางสังคมของญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงไป เส้นแบ่งชนชั้นเบาบางลงไปมากจนการโยกย้ายหรือเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคมเป็นไปได้โดยง่าย ฉะนั้นในปลายสมัย Tokugawa ชนชั้นพ่อค้าที่มีบทบาทมิได้สืบเชื้อสายมาจากพ่อค้าเท่านั้น พ่อค้าบางคนมีเชื้อสายชาмуไร และบางคนก็มีบรรพบุรุษเป็นชาวนา ในขณะเดียวกันพ่อค้าก็สามารถเป็นชาмуไรได้ ศาสตราจารย์ Honjo ก็ได้ให้ความเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคมเช่นนี้เป็นพื้นฐานที่ติดต่อการพัฒนาประเทศในสมัยปฏิรูปเมจิ

วิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัย Tokugawa เกิดจากสาเหตุทั้งภายในและภายนอก ระบบ สาเหตุภายนอกได้แก่ภัยธรรมชาติ เช่น อัคคีภัยที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในเอโดะ และผลผลิตด้านการเกษตรที่เสียหายเนื่องจากภัยธรรมชาติ ส่วนปัจจัยภายในนั้นได้แก่ การใช้จ่ายฟุ่มเฟือยของรัฐบาลในการสร้างวัง สร้างวัด และปราสาท (เช่นการสร้าง Nikko, Imperial Palace และ Edo Castle) เหล่านี้ทำให้รัฐบาลต้องใช้จ่ายเงินมาก ทำให้ฐานะทางการเงินของรัฐบาลตกต่ำลง รัฐบาลได้พยายามแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น พยายามลดค่าใช้จ่าย อนุญาตให้มีการตั้งสมาคมการค้าเพื่อหารายได้จากค่าธรรมเนียม ส่งเสริมการเกษตรเพื่อเก็บภาษีจากชาวนา บางครั้งรัฐบาลทำ



การค้าขายโดยการขูดทองขายให้พ่อค้า หรือตั้งร้านผูกขาดขายสินค้าในแคว้นของตนหรือสินค้าส่งเข้า และรวมทั้งกู้เงินจากพ่อค้าโดยใช้วิธีบังคับ และในบางครั้งหากรัฐบาลเป็นหนี้มาก ๆ ก็อาจประกาศยกเลิกหนี้เอาต่อ ๆ เหล่านี้มีส่วนทำให้บังเกิดความไม่พอใจรัฐบาลทั้งฝ่ายชาวนาและพ่อค้า แต่เป็นการเปิดทางให้รัฐบาลหันมาสนใจในด้านการค้าด้วย ในระดับพ่อค้าและชาวนาก็มีปัญหาในด้านการเงินเช่นกัน ทั้งนี้ก็สืบเนื่องจากปัญหาการคลังของรัฐบาลนั่นเอง Honjo ได้อธิบายถึงวิกฤตการณ์ดังกล่าว ซึ่งเป็นตัวแปรอันหนึ่งที่ทำให้ความแตกต่างในด้านชนชั้นลดลงและนำไปสู่การสลายตัวของรัฐบาลภายใต้ระบบ Bakufu ซึ่งพอจะสรุปได้ว่าระบบ Sankin-Kotai ซึ่งดึงดูดคนทุกชนชั้นเข้ามาในเมืองทำการค้าและเมืองขยายตัว แบบแผนการดำรงชีวิตในเมือง ทำให้ชนชั้นนักรบใช้จ่ายเงินมากขึ้น การแก้ปัญหาของชนชั้นนักรบทำได้หลายวิธี เช่น การพยายามส่งเสริมการเกษตรและเก็บภาษี ส่งเสริมอุตสาหกรรมภายในแคว้นของตน ตั้งร้านขายผลผลิตของแคว้น หรือสินค้าที่ส่งเข้ามาจากจีนบ้างเกาหลีบ้าง และกั๊ยมทั้งการกั๊ยมจากพ่อค้าและชาмуไร การกั๊ยมจากชาмуไรมีชื่อเรียกว่า hanchi ตามระบบนี้ daimyo จะหักเงินเดือนที่ตนจะจ่ายให้กับชาмуไรซึ่งเป็นลูกน้องของตน จำนวนเงินเดือนที่หักไว้นี้อาจจะแตกต่างกันไปได้ตามความจำเป็น การถูกบีบบังคับเช่นนี้ทำให้

ชาмуไรเดือดร้อนมาก เพราะนอกจากค่าครองชีพในเมืองจะสูงแล้ว รายได้ซึ่งมีจำนวนประจำและจำกัดของเขายังลดลงไปอีก ได้มีหลักฐานแสดงถึงหนี้สินและความยากจนของชนชั้นนักรบหลายอย่าง เช่น มีการกล่าวว่าหนี้สินของ daimyo มีจำนวนถึง 100 เท่าของปริมาณเงินที่มีอยู่ภายในประเทศในขณะนั้น ชาмуไรขาดแคลนเงินจนต้องจำนำอาวุธเสื่อเกราะ และบางครั้งก็ไม่สามารถไถ่ถอนคืนได้ ความเดือดร้อนของชาмуไรทำให้เขาต้องหันไปประกอบอาชีพการค้า และในที่สุดเล็กเป็นชาмуไรหันมาเป็นพ่อค้าเต็มตัว ตัวอย่างของชาмуไรดังกล่าวก็คือต้นตระกูลของ Sumitomo และ Konoibe ชนชั้นชาวนา ก็ต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจ เนื่องจากถูกเก็บภาษีอย่างหนักจากรัฐบาล และในขณะเดียวกันการใช้จ่ายของชนชั้นชาวนาได้สูงขึ้น เนื่องจากการเลียนแบบการบริโภคของชนชั้นพ่อค้าและขุนนาง จำนวนประชากรได้เพิ่มขึ้นมาก ได้มีชาวนาจำนวนมากที่อพยพเข้าไปอยู่ในเมือง ทำงานรับจ้างและทำการค้า ในลักษณะดังกล่าวชนชั้นชาмуไรและชาวนาได้เปลี่ยนฐานะไปเป็นพ่อค้าในด้านกลับกันพ่อค้าบางคนได้เปลี่ยนฐานะเป็นชาмуไรและบ้างก็กลายเป็นเจ้าของที่ดิน และชาวนาบางคนก็กลายเป็นชาмуไรได้เช่นกันเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ ชาмуไรจะแต่งงานกับลูกสาวพ่อค้า รับลูกของพ่อค้าเป็นบุตรบุญธรรม หรือแม้แต่การขาย ตำแหน่งชาмуไรให้แก่พ่อค้าหรือชาวนาร่ำรวย หรือมิฉะนั้นก็จะเสนอตำแหน่งกึ่งราชการให้แก่พ่อค้า เช่นตำแหน่ง kakeya เป็นต้น ด้วยเหตุนี้พ่อค้าหรือชาวนาจึงสามารถเปลี่ยนฐานะเป็นชนชั้นนักรบได้ และในบางครั้งพ่อค้าจะสะสมเงินทุนและไปลงทุนซื้อที่ดิน

ด้วยเหตุนี้ความแตกต่างระหว่างชนชั้นต่าง ๆ จึงลดน้อยลง ในปลายสมัยโตกุอากว่ากล่าวได้ว่าชนชั้นพ่อค้ามีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมดีขึ้น ในขณะที่ชนชั้นชาмуไรและชาวนายากจนและมีความสำคัญน้อยลงไป ชนชั้นพ่อค้าเหล่านี้แม้จะมีได้เป็นผู้นำในการปล้นการ

ปกครองของ Bakufu และในการปฏิรูปสังคมในภายหลัง แต่บุคคลเหล่านี้ได้สะสมประสบการณ์ในด้านธุรกิจการค้าการเงิน และเป็นแหล่งสะสมเงินทุน ซึ่งเป็นพื้นฐานอย่างดีสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในสมัย Meiji

แนวคิดเกี่ยวกับการค้าและพ่อค้าในสมัย Tokugawa

การศึกษาประวัติศาสตร์ของสังคมย่อมจะต้องรวมประวัติความคิดของคนในสังคม โดยเฉพาะความคิดของปรัชญาเมธีซึ่งมีอิทธิพลต่อความคิดของคนอื่น ๆ ในสังคม และในบางครั้งความคิดดังกล่าวอาจกลายเป็นนโยบายของประเทศได้ อย่างไรก็ตาม ความคิดมักจะถูกหล่อหลอมจากสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในสังคม และด้วยเหตุนี้ เราอาจกล่าวได้ว่าความคิดและสิ่งแวดล้อมมีส่วนสัมพันธ์กันจนยากที่จะแยกออกได้ว่าจะอะไรคือเหตุและผล

ยุโรปในสมัยกลางตอนต้น ซึ่งการค้าภายในถูกทำลายลงพร้อม ๆ กับการพังทลายของอาณาจักรโรมันตะวันตก ศาสนาจักรมีอำนาจสูงสุดและคำสอนเป็นลัทธิศีลธรรมที่ชาวคริสต์จะต้องปฏิบัติตาม การดำรงชีพของคนในสมัยนั้นจะต้องอยู่ในกรอบคำสอนของพระ ซึ่งย่อมรวมไปถึงพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของคนด้วย ตามคำสอนของพระ การค้าเป็นสิ่งที่ชั่วร้าย ด้วยเหตุผลง่าย ๆ ที่ว่าการค้าเป็นการเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ด้วยการซื้อถูกและขายแพง เป็นการแสวงหากำไรซึ่งจะนำไปสู่การสะสมทรัพย์สิน ซึ่งถือเป็นบาปอีกอย่างหนึ่ง แต่ตอนปลายสมัยกลาง เมื่อการค้าภายในประเทศเริ่มเติบโต คำสอนของพระก็ได้เปลี่ยนไปจากเดิมโดยยอมรับว่าการค้าเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น ทำให้ผู้บริโภคได้ซื้อของถูก และการค้าเป็นรูปหนึ่งของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เนื่องจากเมื่อมีการแบ่งงานกันทำก็ต้องมีการติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้ากัน อย่างไรก็ตาม การจะเป็นบาป

หรือไม่ยอมขึ้นอยู่กับลักษณะของการประกอบการค้า พฤติกรรมของพ่อค้า ในสมัยพาณิชย์นิยม เมื่อการค้าต่างประเทศได้ขยายตัวไปอย่างกว้างขวางเกือบทั่วโลก (เก่า) คำสอนของพระกิลาสมัย การเติบโตของการค้า การใช้เงิน สถาบันการค้า และการเงินที่เกิดขึ้นตามมา ทำให้เงินกลายเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นมาตรการที่ใช้วัดอำนาจและความเชื่อถือของประเทศ และการที่จะให้ได้เงิน มากก็โดยการทำการค้ากับต่างประเทศ ดังนั้นการค้าแทนที่จะถูกประณามกลับเป็นอาชีพที่ได้รับการส่งเสริม ดังจะเห็นได้จากนโยบายของรัฐบาลของประเทศในยุโรปตะวันตกสมัยนั้น และในสมัยนี้เองที่แนวคิดเกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนตัว (self interest) เริ่มเข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิตของคน ทั้งนี้เนื่องจากคนได้สลัดความคิดเก่า ๆ รวมทั้งกรอบแห่งจารีตประเพณีที่ทำให้คนไม่มีอิสระในด้านความคิด ขาดการริเริ่มใหม่ ๆ

ในกรณีของญี่ปุ่น สังคมญี่ปุ่นตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ ศาสนาพุทธและคำสอนของนักปราชญ์มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนญี่ปุ่นชนชั้น แต่ในความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านประวัติศาสตร์สังคมญี่ปุ่นเห็นว่าลัทธิขงจื้อ น่าจะมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนญี่ปุ่นมากที่สุดในบรรดาความคิดและคำสอนทั้งหลาย นักปราชญ์ส่วนใหญ่ในสมัยนั้นมีความเชื่อมั่นในลัทธิขงจื้อและประจักษ์พยานก็คือ ค่านิยมเกี่ยวกับความจงรักภักดี และความเคารพในระบบอาวุโสของสังคมญี่ปุ่น ซึ่งดูค่อนข้างจะขัดแย้งกับปรัชญาพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอยู่มาก

แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในสมัย Tokugawa ก็ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของลัทธิขงจื้อเช่นกัน แต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามภาวะและเงื่อนไขทางสังคม ศาสตราจารย์ Honjo ผู้เชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์สังคม และเศรษฐกิจของญี่ปุ่นได้อธิบายวิวัฒนาการของแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ไว้ชัดเจนและจากข้อมูลดังกล่าวจะทราบแนวคิดเกี่ยวกับการค้าและพ่อค้าได้เป็นอย่างดี

ลัทธิขงจื้อ เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับโครงสร้างของสังคมในสมัย Tokugawa ซึ่งได้แบ่งชนชั้นออกเป็น 4 ชนชั้น อันได้แก่ ชามูโร ชาวนา ช่างฝีมือและพ่อค้า ชามูโรได้รับการยกย่องว่าเป็นชนชั้นนำในสังคม ภาคเกษตรเป็นแหล่งที่มาที่สำคัญของรายได้ ดังนั้นชาวนาจิงได้รับการยกย่องจากสังคม ในสมัยนั้นภาวะอดอยากและความหิวโหยที่เกิดจากภัยพิบัติต่าง ๆ ทำให้คนเห็นคุณค่าของการผลิตด้านการเกษตรมากขึ้น และในทางตรงกันข้ามเงินเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ มีนักปราชญ์บางคนถึงกับกล่าวว่า “ไม่ว่าจะมีเงินทองมากมายเพียงใดก็ตาม คนไม่สามารถจะมีชีวิตอยู่ได้แม้แต่เพียงวันเดียว ถ้ามีแต่โลหะเหล่านี้ ข้าวคือสิ่งเดียวที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์” อย่างไรก็ตามในสมัยต้น Tokugawa แม้จะถือว่าชนชั้นเป็นสิ่งจำเป็นต้องมีเนื่องจากแต่ละคนจะมีความสามารถและมีอาชีพต่างกัน ชามูโรและชาวนามีความสำคัญและได้รับการยกย่อง แต่ก็มิได้ประณามชนชั้นพ่อค้า หรือช่างฝีมือ เพียงแต่เห็นว่ามีค่ารองลงมาเท่านั้น อาชีพการช่างและการค้าจะเกิดขึ้นได้ก็เพราะเกิดการเพาะปลูกขึ้นก่อน ชามูโรและชาวนามจะถูกสอนไม่ให้สนใจเรื่องเงินและประกอบอาชีพการค้า

เมื่อสังคมเปลี่ยนไป การค้าขยายตัว เงินมีความสำคัญมากขึ้น และพ่อค้าเริ่มมีบทบาท และมีอำนาจเหนือชามูโรและชาวนาม เนื่องจากเป็นเจ้าหนี้เงินกู้ การใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยของคนทุกชั้นในสังคมและภาวะเงินเฟ้อที่เกิดขึ้นทำให้เกิดภาวะหนี้สินในหมู่ชาวนา ชามูโร และ daimyo ในภาวะดังกล่าวนี้ทำให้แนวคิดเกี่ยวกับพ่อค้าและการค้าเปลี่ยนไปในช่วงนี้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเงินเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะเงินที่อยู่ในรูปของโลหะมีค่าเช่น เงิน ทอง หรือ ทองแดง แต่เงินเป็นเพียงสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน เงินไม่ใช่โภคทรัพย์ (wealth) การมีเงินหมุนเวียนมาก ๆ ภายในประเทศอาจจะก่อให้เกิดปัญหาเงินเฟ้อ และสร้างความ

เดือรื้อนให้แก่ผู้มรายได้ประจำดังเช่นชาวนาหรือชาмуไร และการให้ความสำคัญต่อเงินมากเกินไปนี้ทำให้เกิดความพยายามที่จะแสวงหาเงิน สะสมเงินและทำให้เกิดช่องว่างระหว่างรายได้ของคนในสังคมมากขึ้น ดังเช่น กรณีพ่อค้าซึ่งมุ่งแสวงหากำไรโดยอาศัยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งในบางกรณีแทบจะไม่ได้ออกแรงอะไรเลย เช่น การขายโดยการตั้งราคาสูง ๆ การผูกขาด และการให้กู้เงิน นอกจากนี้ ความประพฤติดของพ่อค้าในการดำรงชีวิต การใช้จ่ายเงินที่ได้มาอย่างฟุ่มเฟือยหาความสุขสำราญต่าง ๆ จึงเป็นเหตุให้ชนชั้นอื่นแะอย่าง ทำให้เกิดภาวะหนี้สินพอกพูนต่อไปอีก ด้วยนัยดังกล่าวข้างต้น จึงมีความเห็นของนักปราชญ์อย่างค่อนข้างเป็นกลุ่มก้อนว่าชนชั้นพ่อค้านั้นเป็นชนชั้นที่มีความจำเป็นน้อยที่สุดในสังคม และมีพฤติกรรมเช่นกาฝาก ดังนั้นควรจะถูกจำกัดจำนวนให้น้อยลง และเนื่องจากเงินเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดความฉ้อฉลและความละโมภ และความฟุ่มเฟือยต่าง ๆ นักปราชญ์บางคนถึงกับเสนอให้เลิกใช้เงินและหันไปใช้ข้าวเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนแทน และบางคนก็เสนอว่าปัญหาหนี้สินและความวุ่นวายที่เกิดขึ้นนั้น เริ่มต้นจากการที่ชาмуไรต้องละทิ้งที่ดินและการปกครองอาศิพเกษตรกรรมเข้ามาอยู่ในเมือง ดังนั้นหากให้ชาวนากลับไปสู่ท้องถิ่นตามเดิม จะเป็นการลดค่าใช้จ่ายลง เมื่อความต้องการต่อสินค้าและบริการลดลงก็จะทำให้ราคาสินค้าลดลงด้วย

ในทำนองเดียวกัน การค้าเป็นเครื่องมือในการแสวงหากำไร ดังนั้น เพื่อระงับการแสวงหากำไร การค้าก็ควรจะถูกจำกัดให้น้อยลง อย่างไรก็ตาม ความคิดของนักปราชญ์เกี่ยวกับการค้าไม่สู้รุนแรงเท่ากับความคิดที่เป็นปฏิปักษ์ต่อพ่อค้า และพฤติกรรมของพ่อค้า กล่าวคือการที่รัฐบาลมีหนี้สิน และมีความจำเป็นต้องหาเงินมาใช้จ่าย ในขณะเดียวกัน กรณีพ่อค้าและแคว้นได้ทำการค้าและมีกำไร ซึ่งทำให้นักปราชญ์ได้เสนอความ

เห็นว่ารัฐบาลน่าจะทำการค้าด้วย และในการทำการค้ารัฐบาลอาจจะผูกขาด หรือกำหนดราคาสินค้าก็ได้ ทั้งนี้เพื่อมิให้ราคาสินค้าขึ้นลงมากเกินไปเหมือนในกรณีที่มีการค้าอยู่ในมือของพ่อค้า ความคิดที่จะให้รัฐบาลทำการค้านี้เกิดขึ้นในขณะที่แต่ละแคว้นกำลังส่งเสริมการค้า และนักปราชญ์เหล่านี้มีความเห็นว่า ถ้าจะมีการค้าแต่ละแคว้นควรจะต้องส่งสินค้าไปขายมากกว่าซื้อสินค้าเข้ามาเพื่อจะได้มีเงินไหลเข้าแคว้น และหลักการค้านี้ว่านี้น่าจะใช้ได้กับประเทศ น่าสังเกตว่านักปราชญ์ที่มีแนวคิดดังกล่าวนี้เป็นนักปราชญ์ที่ศึกษาวิทยาการของดัช (Scholar of Dutch) และที่สำคัญคือข้อเสนอเหล่านี้มิได้เสนอต่อรัฐบาล เผยแพร่เฉพาะในหมู่พวกที่มีความคิดก้าวหน้าเหมือนกันเท่านั้น นอกจากนักปราชญ์ดังกล่าวแล้วยังมีพระในพุทธศาสนานิกาย Shin อธิบายว่า การแสวงหากำไรเป็นสิ่งที่ชอบธรรมเพราะไม่ว่าพ่อค้าหรือช่างฝีมือได้ให้บริการแก่ลูกค้าแล้ว เช่นเดียวกับพวกชาмуไรที่รับใช้เจ้านายและได้รับค่าตอบแทน อย่างไรก็ตาม พระเหล่านี้มิได้มีความเห็นส่อไปในทางส่งเสริมการค้า เพียงแต่ยอมรับอาชีพการค้า เพื่อให้พ่อค้าซึ่งมีความสำคัญนั้นพอใจในสถานภาพของตน และยินดีที่จะรับใช้ชนชั้นปกครองต่อไป เป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้แก่สังคม เพราะนักคิดเหล่านี้เห็นว่าการค้าต่างประเทศ (รวมทั้งการมีอาณานิคม) เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะทำให้ประเทศร่ำรวย และมีกองพันที่เข้มแข็งได้ และในขณะเดียวกันก็ถือว่ากรรมมีโลหะมีค่าเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งแนวคิดนี้เป็นแนวคิดหลักของลัทธิพาณิชย์นิยม มีข้อสังเกตว่าผู้ที่สนับสนุนความคิดต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์จากการค้ากับต่างประเทศมาก่อน ฝ่ายที่คัดค้าน การเปิดประเทศได้ให้เหตุผลว่าการค้าต่างประเทศเป็นเครื่องมือที่ประเทศแข็งแรงกว่าใช้เอาเปรียบญี่ปุ่นได้ ฉะนั้นหากจะเปิดประเทศก็ควรจะรอจนประเทศเข้มแข็งดีแล้วเสียก่อน ดังนั้นในระยะแรกนี้

ญี่ปุ่นควรจะได้ปรับปรุงภายในประเทศให้ดีกว่าก่อน แต่อย่างไรก็ตาม การเปิดประเทศกับอเมริกาก็ได้เริ่มขึ้นในปี 1853 แม้ว่าจะเป็นเพียงสัญญาสันติภาพ มิใช่เป็นสัญญาการค้าก็ตาม

ในขณะที่รัฐบาลขบคิดเกี่ยวกับติดต่อค้าขายกับต่างประเทศนั้น อิทธิพลของพ่อค้าที่เติบโตขึ้นทำให้นักคิดหลายคนยืนยันว่ารัฐบาลควรจะทำการค้าเสียเอง และในขณะเดียวกันการที่เกิดช่องว่างระหว่างคนในสังคมทำให้เกิดความคิดที่ยึดเอาเงินของคนรวยไม่ว่าจะเป็น พ่อค้า ขาวนา หรือวัด โดยให้คนเหล่านี้บริจาคเงินให้กับรัฐบาล และควรจะมีการเก็บภาษีจากพ่อค้าด้วย นอกจากภาษีที่เก็บจากการผลิตแล้ว ภายหลังการเปิดประเทศญี่ปุ่นได้พยายามอย่างยิ่งที่จะพัฒนาการค้าและอุตสาหกรรมให้ทัดเทียมกับต่างประเทศ แต่ทั้งนี้ยังคงอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลอยู่นั่นเอง การเข้ามาแทรกแซงของรัฐบาลเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ แต่เหตุผลที่สำคัญที่สุดก็คือ ต้องการให้การดำเนินธุรกิจทั้งหลายเกิดประโยชน์แก่ประเทศมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว และเพื่อหลบเลี่ยงจากทัศนคติเก่าเกี่ยวกับการค้า นักธุรกิจในระยะหลังได้ใช้แนวทางของนักรบในการประกอบอาชีพ เพื่อจะได้เป็นที่ยอมรับในสังคมและสะดวกต่อการแสวงหาอำนาจทางการเมือง กล่าวคือถือเป็นนโยบายว่าการประกอบธุรกิจของคนก็เพื่อประโยชน์ต่อสังคม ต่อประเทศมิใช่เพื่อตนเอง คำประกาศนี้จะพบเสมอในการประชุม หรือกฎข้อบังคับของบริษัทใหญ่ ๆ (Zaibutsun)

สำหรับในสังคมไทยก่อนการเปิดประเทศ การประกอบอาชีพการค้าภายในหมู่บ้านหรือระหว่างหมู่บ้านมีอยู่น้อยมาก ทุกหมู่บ้านจะมีลักษณะพึ่งตนเองสูง ผู้ประกอบการค้าเกือบทั้งหมดเป็นคนจีน ซึ่งจะล่องเรื่อนำสินค้าไปขายตามหมู่บ้านต่าง ๆ โดยแลกกับข้าว ไม่ปรากฏว่ามีการทำวิจัยค้นคว้า หรือมีหลักฐานใดที่กล่าวถึงอาชีพการค้าหรือพ่อค้า แต่ในวรรณกรรมต่าง ๆ จะพบ

ว่าคนไ้ ส่วนใหญ่ที่ได้รับการศึกษาก็เพื่อจะได้มีโอกาสเข้ารับราชการ และตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบศักดินา นั้น เฉพาะผู้ที่มียศ ศักดิ์ เท่านั้นที่จะมีศักดินามีที่ดินและไพร่ในปกครอง พ่อค้าจะต้องประกอบคุณงามความดีจึงจะได้รับแต่งตั้งให้เป็นขุนนางและมีศักดินาได้ การมีศักดินานอกจากจะหมายถึงการมีไพร่และที่ดินในปกครองแล้ว ยังหมายถึงว่าบุคคลผู้นั้นจะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย เช่น สามารถแต่งงานยกต่างได้ ดังนั้นในสังคมไทยอาชีพการค้าแม้จะเป็นที่ยอมรับ แต่ก็ยังมีฐานะต่ำกว่าข้าราชการ ในขณะเดียวกันอาชีพการค้าในสมัยก่อนเปิดประเทศ ใน ค.ศ. 1855 หรือแม้แต่หลังการเปิดประเทศใหม่ ๆ ก็ได้เป็นอาชีพที่คนไทยสนใจ เนื่องจากขาดประสบการณ์ และในขณะเดียวกันอาชีพทำนาและการลงทุนในที่ดินยังเป็นอาชีพที่ให้ค่าตอบแทนสูงกว่าในขณะนั้น ด้วยเหตุนี้อาชีพการค้าจึงตกอยู่ในมือของคนจีน และเพราะความเป็นชาวต่างชาติจึงทำให้พ่อค้าเหล่านี้ไม่สามารถจะมีอิทธิพลต่อนโยบายของรัฐบาลได้ แต่สามารถอาศัยอำนาจของรัฐในการแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองได้ โดยปราศจากการควบคุมของรัฐ



Bibliography

Honjo, Eijiro, **Social and Economic History of Japan**, Institute for Research in Economic History of Japan, Kyoto 1935.

Hirschmeir, Jonhanes and Tsunehiko Yui, **The Development of Japanese Business 1800-1973** (2nd ed), George Allen and Unwin Ltd, London, 1981.

Hirschmeir, Jonhanes, **The Origins of Entterpreneurship** in Meiji Japan, (Harward University Press), 1969. Cambridge, Massasu sette Reischauer, Edwin Q, Japan : **The story of a Nation** Charies. E Tuttle Co. Tokyo, 1971.

Sansom, George B. **A History of Japan 1615-1867** (3rd ed) Charles E Tuttle Co. Tokyo 1979.

Sheldon, Charles, Daird, **The Rise of the Merchant Class in Tokugawa Japan 1600-1868**. An Introductory Survey. Russell, and Russell, New York 1973.

Yoshiharo, Kunio. **The Tokugawa Monetary and Credit System**. (Memograph).

Smith, Thomas C. **The Agrarian Origins of Modern Japan**, Stanford University Press, New York, 1966.

Marshall, Byron K. **Capital and Nationalism in Prewar Japan**. Stanford University Press, Stanford, California, 1967.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา วิวัฒนาการทุนนิยมไทย ฝ่ายวิชาการคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2522.